

>> gedachte om door te zetten." Herman Hofstee, al heel lang bedrijfsadviseur van de eilander boeren, besloot om stikstofexpert Jan Willem Erisman naar Schiermonnikoog te halen. Erisman, nu hoogleraar aan de Universiteit van Leiden, werkte tot september bij het Louis Bolk Instituut, dat onderzoek doet naar duurzame landbouw en voeding.

Erisman praatte de boeren bij over de invloed van te veel stikstof op de natuur en de eventuele mogelijkheden die er op het eiland waren om dat op te lossen. Hij legde uit hoe je als boer met minder vee (gevolg: minder mest, minder stikstof) toch een goede boterham zou kunnen verdienen. Uit een haalbaarheidsonderzoek kwam naar voren dat reductie van de veestapel in combinatie met zorg voor de natuur én een kaasmakerij een goede optie zou zijn.

UIT DE BOCHT

Het was voor de veehouders op het eiland de manier om zelf het heft in handen te nemen. Maar goed, tussen plannen en daadwerkelijke uitvoering zat nog een onmetelijk groot gat. De boeren voerden onderling geregeld stevige discussies. Soms vloog er in de emotie ook weleens iemand uit de bocht. „Ik herinner me dat een van de collega's hier om zeven uur 's ochtends op de stoep stond om sorry te zeggen voor de woorden die de avond ervoor waren gevallen”, vertelt Van der Bijl. „Het was soms best lastig aan de keukentafel.”

Dat er wrijving ontstond, was niet zo gek. Want hoe krijg je trotse ondernemers, die allemaal hun eigen visie en karakter hebben, op een lijn? Hoe laat je boeren tegen hun natuur in vrijwillig een derde van al hun koeien inleveren? Hoe ziet een natuurinclusieve werkwijze er in de praktijk uit? Hoe krijg je voor de langere termijn bedrijfszekerheid? Aan welke wetten en regels van de verschillende overheden moet je voldoen om voor subsidies in aanmerking te komen? En dan is er nog de bank, die heldere plannen en een verdienmodel eist.

„We kwamen heel lang niet tot het laatste stukje”, vertelt Van der Bijl. „We misten mensen die de ingangen kennen in Den Haag en bij de provincie.” Dat veranderde met de komst van Alex Datema, die procesbegeleider werd. Ook Kees van Es bracht de boel in beweging. Hij werd eender dit jaar projectleider.

Er moesten onderweg niettemin nog flink wat obstakels worden overwonnen. Het besluit van de Raad van State om het vorige stikstofbeleid van de overheid (Programma Aanpak Stikstof) in de prullenbak te kieperen, bracht ook voor de boeren van Schiermonnikoog onzekerheid met zich mee. En vertraging bovendien. De veehouders lieten zich niet uit het veld slaan. Stikstofreductie bleef hun doelstelling.

Voor fikse strubbelingen zorgde ook het plan van de gemeente Schiermonnikoog om een weg te willen aanleggen over het land van Springfield, de meest westelijk gelegen boerderij. Het voelde én voel voor Willem Visser, de eigenaar, als een bedreiging voor zijn bedrijfsvoering en het maakte de lust tot samenwerking bij hem een stuk minder groot.

En dan was er nog de staatsreun-kwestie. Ofwel: geld van de provincie, aanvankelijk dus bedoeld voor bedrijfsverplaatsing en natuurherstel, kon niet zomaar op een andere manier worden ingezet. „Dan hadden we het na een jaar misschien moeten terugbetalen, met rente”, zegt Van der Bijl. Dit probleem zorgde voor vertraging en spanning, maar werd opgelost door de natuurvriendelijke ideeën van de boeren onderdeel te laten worden van het GLB.

„Het heeft flink geschuurd en dat doet het soms nog steeds, maar iedereen heeft hetzelfde doel”, zegt Arjan Schoemaker, kaasexpert uit

Op het erf van boerderij Florida wordt straks de nieuwe kaasmakerij gebouwd.

Willem Visser van Springfield.

Freek Visser van De Oorsprong.

Peter Visser van De Duinhoeve.

Erik Visser van De Branding.

Groningen en kwartiermaker van de eilander zuivelcoöperatie. „De kracht is dat alle boeren het in 2014 een interessant idee vonden en ondanks alles nog steeds aan boord zijn.”

RAZEN EN SCHREEUWEN

Sinds een halfjaar bestaat er een streefbeeld. Dat maakt in grote lijnen duidelijk hoe Schiermonnikoog er over tien jaar bij ligt en de rol die de veehouders spelen om tot die situatie te komen. Erisman gaf een eerste aanzet, maar zijn ideeën waren de boeren iets te radicaal. Dat lieten ze hem weten ook. De veehouders gingen vervolgens met elkaar in discussie. „Een kwartier lang was het een kwestie van razen en schreeuwen”, vertelt Van der Bijl. „Er was bij iedereen de behoefte om duidelijk maken dat we volwaardige boeren willen blijven. Niemand wil tuinman worden.”

„Erisman zette hoog in en dat zette ons aan het denken”, aldus Erik Visser. „Wij waren anders nooit zo ver gegaan als nu de bedoeling is. Het is goed dat hij het zo heeft aangepakt.” In het kort streven de boeren onder meer naar strokenteelt met verschillende gewassen voor meer biodiversiteit én eigen voervoorziening voor het vee.

Verder: intensiever weidevogelbeheer, meer kruidrijk grasland, een hoger waterpeil, minder grondbewerking, nog meer samenwerken met Natuurmonumenten dan nu al gebeurt, het beheren van polders, kwelders en de overgangszones ertussen. Daarnaast willen de boeren de reststromen van het eiland, denk aan plantaardige resten en grasmaaisel, gebruiken om de bodemvruchtbaarheid te vergroten. Om het streven in praktijk te kunnen brengen, komt er geld beschikbaar uit de Regiodele Natuurinclusieve Landbouw Noord-Nederland.

MOOI VOORBEELD

Carola Schouten roemde het initiatief van de boeren op Schiermonnikoog begin vorige maand in haar Rede fan Fryslân. Gedeputeerde Klaas Fokkinga noemde de aanpak op het eiland eerder al een mooi voorbeeld voor de rest van de provincie.

Dat zijn mooie woorden, zegt Ludie van der Bijl. „Maar ik wil wel benadrukken dat wij in een heel andere situatie zitten dan boeren die genoeg ruimte hebben. Het Waddengebied staat op de Werelderfgoedlijst. Wij moeten heel anders denken. Ik kan wel de illusie hebben om honderden koeien te melken, maar dat kan hier niet. Als ik dat wil, moet ik naar Amerika gaan of zo. Soms voelen boeren aan de wal zich een beetje bedreigd door wat wij doen, ze zien dit als hun voorland. Onterecht. Je zou kunnen stellen dat we hier tegen de stroom in zwemen. Maar ik draai het liever om: we zwemen met onze eigen stroom mee.”

„Boeren aan de wal zijn bang dat heel agrarisch Nederland op een gegeven moment op deze manier moet werken”, vult Erik Visser aan. „Maar daar is geen sprake van. Voor elk gebied in Nederland is het weer anders. Agrariërs die dicht bij een stuk natuur zitten, zullen de komende jaren allemaal op hun eigen manier zoeken om boer te kunnen blijven. Ik ken genoeg collega's op het vasteland die vinden dat we goed bezig zijn. En als het hier straks goed gaat, dan zullen velen willen weten hoe we dat doen.”

Het scheelt, vertellen Visser en Van der Bijl, dat de boeren op Schiermonnikoog het gewend zijn om ook op een andere manier een deel van de kost verdienen. Van der Bijl en Holwerda hebben behalve vijftig koeien ook een paardenhouderij. De anderen hebben behalve hun koeien een groepsaccommodatie, appartementen en/of minicamping.

„Dat we altijd al breder denken, is absoluut een plus”, zegt Visser. „Wij kunnen meer dan

Niemand hier wil afhankelijk zijn van één bedrijfstak

Terry Holwerda en Ludie van der Bijl van Florida.

Floris en Rutger Talsma van De Kooiplaats.

Johan, Martin en Kees Hagen van Eureka.

alleen koeien melken. Wij zijn altijd vindingrijk geweest. Niemand hier wil afhankelijk zijn van één bedrijfstak. Ik heb echt zin in de nieuwe uitdaging.”

GANZEN

Wat helpt is dat de boeren ook nu al rekening houden met de natuur. Ze passen op grutto's, Kieviten, scholeksters en tureluurs. Ze gedieren ganzen op hun land (en krijgen daarvoor een vergoeding) en pachten op de kwelders 400 hectare van Natuurmonumenten. Daarop laten ze hun jongvee grazen. Dat is beter voor de biodiversiteit dan maaien.

„De natuur staat bij ons hoog in het vaandel”, zegt Van der Bijl. „Ik investeer niet voor niks ook in zonnepanelen.”

Op het dak van zijn paardenstal liggen er al 1000, op de asbestvrijgemaakte ligboxstal komen er binnenkort nog eens 320. „Alle boeren hebben zoveel geïnvesteerd in panelen, dat alle huishoudens op het eiland van hernieuwbare stroom kunnen worden voorzien”, weet Schoemaker.

De boeren blijven, als hun kaas door de eigen coöperatie wordt gemaakt, ook nog steeds lid van FrieslandCampina. De zuivelreus die deze week bekendmaakte duizend banen te schrappen, haalt in de nabije toekomst alleen minder melk op van het eiland. Dat scheelt transportkosten.

„Maar ze willen ons nog niet kwijt”, zegt Van der Bijl. „Ze vinden het mooi dat hun vlag hier wappert. Bovendien: als FrieslandCampina deze constructie niet zou zien zitten en wij staan helemaal op eigen benen, dan krijg je de bank niet mee. Het is een samenspel. Hoe mooi is het trouwens om een eigen coöperatie te hebben en zelf voor een groot deel te kunnen bepalen wat er gebeurt? Niets is voorgoed.”

Schoemaker knikt. „In de toekomst willen we 50 procent van de eilander melkplak op Schiermonnikoog verwerken. Maar het is te spannend om daarop nu al vol in te zetten. We mikken voor elke liter melk die we zelf gaan verwerken op 5 tot 10 cent extra. Dat is een royale prijs, waar we lekkere, exclusieve producten van maken. We kunnen niet de goedkoopste zijn. Mensen moeten willen betalen voor iets unieks. We gaan niet kopiëren wat er elders al is.”

De producten van Schiermonnikoog zullen, behalve in de winkels en bij de middenstand op het eiland zelf, ook in bijvoorbeeld specialzaken op de wal te koop zijn. Als het aan de boeren ligt in zowel Nederland als Duitsland. Reclamepartner Peter Fransz uit Leuwarden werkt aan een beeldmerk en een goed verhaal rond de kaas. Kaasmakers zijn druk met het bedenken van recepturen.

De boeren tonen lef door het avontuur aan te gaan, zegt Van der Bijl. „Maar wij vertrouwen erop dat het goedkomt.”

TOEKOMST

Soms krijgt Van der Bijl anonieme telefoontjes van mensen die hem ervan betichten een subsidietrekker te zijn. „Bizar, maar het gebeurt wel. Ik heb weleens gedacht: zoek het maar uit, ik ben er wel klaar mee. Maar lang houden die gedachten nooit aan. Het gaat uiteindelijk om de toekomst van onze kinderen. Misschien wil mijn dochter van bijna 21 het bedrijf op en dag wel overnemen. Als ze dat niet wil, is het ook goed hoor. Die ruimte heeft ze.”

Erik Visser knikt. „En mochten de kinderen geen interesse hebben, dan moet het bedrijf interessant genoeg zijn voor iemand anders om erin te stappen”, zegt hij.

Van der Bijl: „Wij willen graag dat er over dertig jaar nog steeds boeren zijn op Schiermonnikoog. Wij kunnen altijd zeggen dat we in elk geval onze nek hebben uitgestoken.”

Arjan Schoemaker, kwartiermaker van de eilander zuivelcoöperatie.

Mensen moeten willen betalen voor iets unieks